

ЛЕКЦІЯ 5. ЗАХИСТ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ

1. Визначення терміну «військовополонені»
2. Поводження з військовополоненими
3. Звільнення з полону
4. Кримінальне переслідування військовополонених

ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНУ «ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНІ»

Статус військовополоненого вторинний по відношенню до статусу комбатанта.

Гарантії та права закріплені:

- Гаазькою конвенцією IV 1907 року (ГК IV);
- Женевською конвенцією III 1949 року (ЖК III);
- Додатковим протоколом I 1977 року (ДП I);
- звичаєвим міжнародним гуманітарним правом.

Статус з'являється після потрапляння під певний рівень фізичного контролю або обмеження особи.

СТАТУС ТАКОЖ ПОШИРЮЄТЬСЯ НА:

цивільних осіб,
які супроводжують збройні сили

- екіпаж військових літаків;
- постачальники;
- особовий склад робочих підрозділів;
- служби побутового обслуговування збройних сил;
- таке інше.

інших цивільних осіб

- члени екіпажів суден торговельного флоту;
- екіпаж цивільних повітряних суден сторін конфлікту;
- медичний та духовний персонал (ЗЗ ЖК III).

Для того, щоби мати статус комбатанта, збройний підрозділ, до якого належить особа, має відповідати таким вимогам зі ст. 1 ГК IV та ст. 4 ЖК III:

- ним командує особа, яка відповідає за своїх підлеглих;
- військові мають постійний відмітний знак, добре розпізнаваний на відстані;
- військові носять зброю відкрито;
- військові здійснюють свої операції згідно із законами та звичаями війни.

Вимоги 1 і 4 стосуються підрозділу загалом, вимоги 2 і 3 – індивідуальні.

Для levée en masse стаття 4 ЖК III визначила достатність виконання лише двох критеріїв (відкрите носіння зброї й дотримання законів та звичаїв війни).

- ЖК III не оперує в загальній частині посиланнями на громадянство. Натомість вона вживає нейтральну з точки зору громадянства формулу про супротивника ("enemy" в автентичній англійській версії ЖК III).
- ЖК IV зазначає, що під її захистом перебувають ті, хто в будь-який момент і за будь-яких обставин опиняються, у разі конфлікту чи окупації, під владою сторони конфлікту або окупаційної держави, громадянами яких вони не є.

Існує більше сумнівів і різні точки зору щодо можливості надання вторинного статусу комбатанта та військовополоненого особам, що є громадянами держави, яка бере в полон.

З цього питання експерти в галузі МГП розділилися на два табори:

денайалісти

(від англ. denial – заперечення)

конфералісти

(від англ. confer – надавати)

ДЕНАЙАЛІСТИ

Посилаються на:

- перші ґрунтовні роботи з МГП XVII століття;
- практику окремих держав (ненадання статусу військовополонених солдатам Британського добровольчого корпусу та «власівцям»);
- рішення британської Таємної ради у справі Кої 1968 року:

« Вивчення Конвенції щодо поводження з військовополоненими дає підстави зробити переконливий висновок, що це угода між державами насамперед для захисту членів національних збройних сил кожної країни проти іншої. Багато статей Конвенції призводять до цього висновку, але є дві, які переконливо скеровують у цьому напрямку, а саме статті 87 і 100 ».

ДЕНАЙАЛІСТИ

Посилаються на:

- Стаття 87 ЖК III

« Під час призначення покарання військові суди або власті держави, що тримає в полоні, максимально враховують той факт, що підсудний, не будучи громадянином держави, що тримає в полоні, не пов'язаний з нею жодним обов'язком бути вірним їй і що він знаходиться під її владою внаслідок обставин, не залежних від його волі. Зазначені суди чи військові власті мають можливість пом'якшити покарання, призначене за правопорушення, в якому обвинувачують військовополоненого, і, отже, не зобов'язані дотримуватися передбаченого законом мінімуму цього покарання ».

ДЕНАЙАЛІСТИ

Посилаються на:

- Стаття 100 ЖК III

« Смертний вирок військовополоненому виносять лише у випадку, коли відповідно до другого абзацу статті 87 увагу суду було звернено на той факт, що, оскільки підсудний не є громадянином держави, що тримає в полоні, він не пов'язаний з нею обов'язком бути вірним їй і що він знаходиться під її владою внаслідок обставин, не залежних від його волі ».

КОНФЕРАЛІСТИ

Посилаються на:

- національну судову практику держав (надання статусу військовополонених французьким солдатам Віші).

Ex Parte Quirin

1942

Верховний Суд США зазначив, що громадянство не заважає визнанню особи комбатантом супротивників.

In re Territo

1946

Американський суд визнав відсутність у практиці перешкод для поширення статусу військовополонених на власних громадян.

ПОЗИЦІЯ МКЧХ:

- загалом констатує, що власні громадяни, які виявили лояльність до іншої сторони конфлікту, повинні отримувати статус військовополоненого;
- пояснює, що держави не мають зобов'язання за МГП утримуватися від притягнення таких осіб до відповідальності за державну зраду чи схожий злочин;
- визнає певну невизначеність у ЖК III із цього питання.

Ще одним важливим аргументом на користь поширення статусу військовополоненого на громадян власної держави є поступова втрата значимості концепції громадянства в МГП.

МТКЮ в справі Tadić констатував у прив'язці до ЖК IV, що навіть у 1949 році держави-укладачі ЖК мали на меті поширити дію Конвенції в тому числі на осіб, які хоч і мають громадянство однієї держави, виявляють лояльність до іншої.

Отже, громадянство не повинно відігравати вирішальну роль у питанні про надання статусу військовополоненого.

Навіть у відношенні власних громадян держави мають зобов'язання щодо надання цього статусу.

ПОВОДЖЕННЯ З ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИМИ

Каталог гарантій щодо поведіння з військовополоненими під час полону, закріплений у ЖК III, включає:

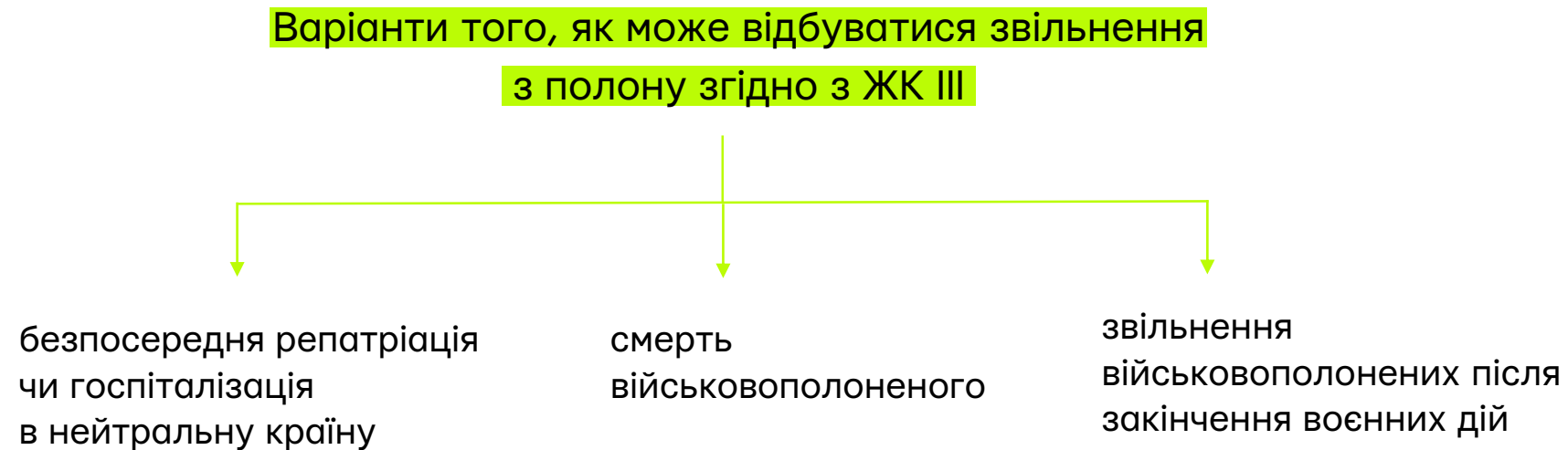
- гуманне поведіння (стаття 13);
- повага до честі та гідності (стаття 14);
- заборона дискримінації (стаття 16).

Також Конвенція передбачає широкий спектр спеціальних норм, які застосовуються до окремих аспектів військового полону, як-от:

- приміщення для утримання та харчування військовополонених;
- гігієна та медична допомога;
- релігійна, інтелектуальна та фізична діяльність під час полону;
- підтримання дисципліни в таборі для військовополонених;
- звання військових у таборі для військовополонених;
- праця військовополонених включно з типами робіт, до яких їх можна залучати, та оплата;
- зв'язок із зовнішнім світом.

ЗВІЛЬНЕННЯ З ПОЛОНУ

Звільнення з полону регулюється спеціальною частиною IV ЖК III, а також статтями 6 та 21 цієї ж Конвенції.

Безпосередня репатріація чи госпіталізація до нейтральної держави – положення права Женеви із майже столітньою договірною історією.

Стаття 110 ЖК III розділяє хворих і поранених військовополонених на дві групи:

- тих, що підлягають безпосередній репатріації
особи, що вибули з бою на близький до пожиттєвого час;
- тих, що можуть бути госпіталізовані в нейтральній країні
особи, що мають кращий стан здоров'я.

Будь-яка з цих дій не може бути здійснена в разі відмови військовополоненого від репатріації чи госпіталізації.

Також можливе звільнення військовополоненого під слово честі або зобов'язання, але для цього необхідно дотримання двох умов:

- наявна згода військовополоненого;
- законодавство держави, від якої залежить військовополонений, дозволяє таке звільнення.

Друга умова пов'язана із зобов'язанням звільнених полонених не брати участі в подальшому конфлікті. Його можливо дотримуватися лише тоді, коли законодавство держави, у яку повертається особа, дозволяє їй це.

Насамкінець, звільнення з полону може відбутися через спеціальну угоду, про яку йдеться в статті 6 ЖК III. Ця стаття визначає, що:

« Високі Договірні Сторони можуть укласти інші спеціальні угоди з усіх питань, які, на їхню думку, доцільно врегулювати окремо. Жодна спеціальна угода не повинна ні погіршувати становища військовополонених, визначеного цією Конвенцією, ні обмежувати прав, які вона їм надає ».

Відповідно, однією з можливих тем таких угод цілком може бути обмін військовополоненими чи інші умови звільнення військовополонених.

КРИМІНАЛЬНЕ ПЕРЕСЛІДУВАННЯ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ

Військовополонені звільнені від відповідальності за сам факт участі в збройному конфлікті. Про це непрямо свідчить частина 2 статті 43 ДП І:

« Особи, які входять до складу збройних сил сторони, що перебуває в конфлікті (крім медичного і духовного персоналу, про який ідеться у статті 33 Третьої конвенції), є комбатантами, тобто вони мають право брати безпосередню участь у воєнних діях ».

Кримінальна відповідальність військовополонених можлива за інші діяння. Це витікає зі статті 99 ЖК ІІІ:

« Жодного військовополоненого не можна передавати до суду або засуджувати за дію, яка не заборонена законодавством держави, що тримає в полоні, або міжнародним правом, чинним на момент здійснення цієї дії ».

Відтак, переслідування військовополоненого можливе за:

- **злочини, передбачені міжнародним правом**

міжнародні злочини, серед яких воєнні, злочини проти людяності та геноцид;

- **злочини, передбачені національним правом**

загальнокримінальні й імплементовані в національне законодавство положення міжнародних договорів щодо міжнародних злочинів.

Переслідування за загальнокримінальні злочини можливе, якщо ці злочини не скоєні безпосередньо в контексті збройного конфлікту.

За правопорушення, вчинені для полегшення втечі з полону, може наставати лише дисциплінарна відповідальність, якщо вони не спричиняють насильницьких дій проти життя та здоров'я (ст. 93 ЖК III).

Будь-яке переслідування військовополоненого має узгоджуватися з базовими принципами судового процесу, що перелічені в главі III розділу IV частини III ЖК III.

Ці гарантії, зокрема, включають:

- принцип законності;
- заборону застосовування будь-якого морального чи фізичного тиску на військовополоненого з метою змусити його визнати провину;
- право на захист (ст. 99 ЖК III);
- право на справедливий суд (ст. 84 ЖК III);
- винесення вироку компетентним судом (ст. 102 ЖК III);
- право на апеляційну скаргу (ст. 106 ЖК III).

— Дякую!

Дмитро Коваль

к.ю.н., співвиконавчий директор Truth Hounds

d.k@truth-hounds.org

Вероніка Шептуховська
редакторка

Лілія Лахнєш
редакторка

Владислав Левчук
редактор

Створено ГО «Трус Хаундс», 2024 р.

truth-hounds.org

